

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INKLYUZIV MUHITNI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYALARI

Ikromova Nazokat O'tkir qizi

Oriental universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Nazarova Dildora

Oriental universiteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14510014>

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida inklyuziv sinflarda o'qitish asosida o'quvchilarda dunyoqarashni shakllantirishning imkoniyatlari ochib berilgan. Asosan, adabiyotlarda bu masalaning mohiyatiga oid qarashlar sanab o'tilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, dars, ta'lim, vazifa, omil, sifat, zamonaviy talab.

STRATEGIES FOR CREATING AN INCLUSIVE ENVIRONMENT IN PRIMARY EDUCATION

Abstract. This article reveals the possibilities of forming a worldview in students based on teaching in inclusive classes in the primary education system. Basically, the literature lists views on the essence of this issue.

Keywords: student, lesson, education, task, factor, quality, modern demand.

СТРАТЕГИИ СОЗДАНИЯ ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЫ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. В данной статье раскрываются возможности формирования мировоззрения учащихся на основе обучения в инклюзивных классах в системе начального образования. В основном взгляды по существу этого вопроса изложены в литературе.

Ключевые слова: ученик, урок, образование, задача, фактор, качество, современный спрос.

Bugungi kun maxsus ta'limi esa, raqobatbardosh mutaxassisni inklyuziv ta'lim jarayonida tayyorlashga ta'sir qiladi. Mazkur vazifa o'z mazmuni va ko'lamiga ko'ra davlat va jamiyatning ijtimoiy buyurtmasidir. Bundan tashqari barcha bolalarning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashda o'qituvchilar faoliyatiga zamonaviy talablar qo'yilmoqda. Masalan, sinfda turli toifadagi bolalar bilan bir paytning o'zida mos yondashuvlarni tashkil eta olish va kutilgan natijani qo'lga kiritishni misol qilishimiz mumkin. Mazkur masala nogiron hamda sog'lom rivojlanayotgan bolalarga matematikani o'rgatishdagi umumiylik va farqli jihatlarni aniqlashni ko'ndalang qo'yadi. Bu yo'nalishda o'rganish ishlarini olib borish, manbalarni tahlil qilish asosida ilmiy xulosalarni asoslash mumkin. Jumladan, inson uchun matematikaning zarurat ekanligini V.M.Tixomirov alohida ta'kidlaydi. Olimning fikricha: "Insoniyatning ma'naviy

dunyosini shakllantirishda bu fan tarixini, uning asoschilarini hamda fanga hissasini bilish foydali”. Adabiyotlarda matematika o’qitish bilan bog’liq konkret vazifalar qatorida matematik rivojlanish asosida o’quvchilarda bir butun “olam manzarasi”ni shakllantirish bilan bog’liq keng masala ham ko’rib chiqilgan. Bolalikning aynan maktabgacha va maktab davrida turli faoliyatda bolada borliqning predmetli olam, kishilik olami, tabiat kabi asosiy sohalar bilan aloqa shakllana boshlaydi, olamni anglash uchun zamin yaratiladi, bola o’zini-o’zi dastlab shu davrda anglay boshlaydi, ya’ni, bir so’z bilan aytganda, “olam manzarasi” shakllanadi. Olam manzarasi tushunchasini keng ma’noda –ongda aks etgan va ongda yaratilgan mental olam obrazi sifatida olib qaraymiz. Dunyoqarashning shakllanishi, o’z navbatida, hozirgi zamon ta’limining oxir-pirovardidagi maqsadidir. Ko’pchilik tadqiqotchilarning ta’kidlashlaricha, dunyoqarash, shaxsga xos yangi tizimli hosila sifatida, o’zini shaxs rivojining u o’smirlikka qadam qo’ygan davrida namoyon qiladi. Shu bilan birga hech bir tadqiqotda dunyoqarash bolalikdan boshlanishi inkor etilmaydi. Maktab yoshidagi bolalarning matematik ta’limi qonuniyatlarini ko’rib chiqar ekanmiz, biz ularning rivojlanishida dunyoqarashning muhim o’rin egallashi to’g’risidagi fikrga tayanamiz. Dunyoqarashning rivojlanishi tushunchasiga berilgan ko’pchilik ta’riflarda uning kognitiv tarkibiy qismini, ya’ni dunyoqarashning rivojlanishini ta’minlaydigan aqliy xatti-harakatlar va amallarni tadqiq qilish pozitsiyasidan kelib chiqiladi. U tabiat va ijtimoiy hayot hodisalarining differentsiatsiyasi va idrok etilishi sifatida, bolaning ichki olami bilan tashqi olamning o’zaro bog’liqlikdagi umumiy, asosiy qonuniyatlarining sub’ektiv obrazi (aksi) sifatida izohlanadi. Shunday qilib, dunyoqarash bilan bog’liq tasavvurlarning o’ziga xos belgisi tashqi va ichki olam o’rtasida o’zaro bog’liqlikning mavjudligidadir. L.S.Vigotskiy ta’kidlaganidek, ilk ontogenezda dunyoqarashdan oldin “dunyoni yaratish” sodir bo’ladi. Bunday deganda, olim bolaning atrof olamga o’z munosabatini ifodalash usulini tushunadi. Shunday qilib, olamning jismoniy va ijtimoiy manzarasi (“dunyo modeli”) shakllanadi va u asta-sekin ramziy strukturalari vositasida bola hayotining asosi bo’lib boradi. Nazariy manbalarni tahlil qilar ekanmiz, biz e’tibor qaratgan jihat shundan iborat bo’ldiki, ko’pchilik olimlar matematik tushunchalarni o’zlashtirishga asoslangan matematik faoliyatni juda moslashuvchan deb biladilar. Moslashuvchanlik tufayli matematik tushunchalardan boshqa faoliyat turlarida ham foydalanish mumkin deb hisoblaydilar. Shuning uchun inklyuziv sinflarda o’quvchilarning matematikani o’zlashtirishlari uchun moslashuvchan o’quv topshiriqlari tayyorlash lozim. Buning uchun o’qituvchilardan differensial yondashuv tamoyillarini bilishi talab etiladi. Bu esa, ularning kasbiy kompetensiyasi bilan bog’liqdir. Inklyuziv ta’limda o’qituvchining kasbiy kompetensiyasi muhim omillardan hisoblanadi. Ushbu omil inklyuziv ta’limni ildamlatishda ta’lim ishtirokchilarining umummaqsad sari intilishini kafolatlaydi. Nodavlat ta’lim muassasalarida o’quvchilarga do’stona munosabatda bo’lish

amaliyotining yanada kengroq ko'lamda joriy qilinishi ta'lim sifatini oshirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, XXI asrda

Ma'lumki, nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim tizimini modernizatsiyalashning pedagogik-psixologik xususiyatlarini o'rganish va kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning xorijiy modellarini tatbiq etish, rahbar va pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini takomillashtirish bilan bir qatorda, yangi kasbiy kompetensiyalarni o'zlashtirish asosida pedagogik faoliyatini loyihalashtirish va modellashtirish, innovatsion faoliyatga tayyorgarlik, shaxsiy-kasbiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Rivojlangan mamlakatlarda nodavlat ta'lim muassasalarida kasbiy pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishga ham jiddiy e'tibor qaratilib, yosh o'qituvchilar uchun doimiy konferensiyalar o'tkazish, metodik kengashlar tashkil etish, ustoz-shogird institutlari, kasbiy doselar tuzish, individual pedagogik loyihalar bilan ishlash, pedagogika va psixologiya bo'yicha individual maslahatlar berish va boshqalarni o'z ichiga oladi. Darhaqiqat, bugungi kunda nodavlat ta'lim muassasalaridagi ta'lim sifatini ta'minlashga qaratilgan tizimli islohotlar zamirida o'qituvchilarning kasbiy mahorati, ularning zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalar, ilg'or xorijiy tajribalarni o'zlashtirish borasidagi zamonaviy bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan sanaladi. Chunki nodavlat ta'lim tizimi oldida turgan kechiktirib bo'lmaydigan o'ta muhim va dolzarb muammolarni shu sohadagi pedagog xodimlarning kasbiy kompetentligi sifat darajasini oshirmasdan turib hal etish qiyin masaladir. U.I. Inoyatovning ilmiy tadqiqotida kvalifikatsiya (ya'ni rahbarning pedagogika sohasidagi bilimi, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, mutaxassisligi hamda kasbiga nisbatan qo'yilayotgan ijtimoiy me'yor va talablarni bilishi, shuningdek, bo'lajak mutaxassis kvalifikatsiyasi hamda ta'lim muassasasini boshqarishning nazariy asoslari yo'nalishida tushunchalarga ega bo'lishi), kasbiy mahorat (mavjud yagona pedagogik talablar asosida, pedagogik xodimlar hamda talabalarning imkoniyatlarini o'rganib, ularni hisobga olgan holda, jamoatchilik tashkilotlarini tuzish va ularni boshqarish ishlariga jalb etish; o'zaro munosabatlarni muvofiqlashtirish asosida pedagogik xodimlar bilan ta'lim oluvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini tashkil etish, tanqid va o'zo'zini tanqid zaruriyatini hisobga olgan holda ularning hatti-harakatlarini muvofiqlashtirish, tartib-intizomni va uyushqoqlikni saqlash; boshqaruv faoliyatining maqsad va vazifalarini belgilash;), faoliyat unumdorligi (ta'lim oluvchilarning davlat ta'lim standartlari asosidagi o'zlashtirish ko'rsatkichlaridir) ta'lim muassasasi rahbar xodimlari va o'qituvchilarining bilim, ko'nikma va malakalari darajasini baholash mezonida alohida ko'rsatkichlari sifatida qayd etiladi. Haqiqatan ham, jamoani shakllantirish, uning faoliyatini muvofiqlashtirish, jamoa oldida turgan vazifalarni bajarishda mavjud muammolarni va masalalarni hal etish yo'llarini ko'rsatish, ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari hamda xodimlarning pedagogik va

psixologik xususiyatlari, jamoa faoliyati hamda pedagog xodimlarning faoliyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish yo'nalishlaridagi ijtimoiy-psixologik ko'nikma va malakalar nodavlat ta'lim muassasasida faoliyat yuritayotgan rahbar va o'qituvchilar ma'suliyatini oshirishga muhim metodologik asos sifatida xizmat qiladi.

Bugungi kun haqiqati sifatida e'tirof etishimiz joizki, ta'limning sifati o'qituvchining sifatidan oshib keta olmaydi. Shu maqsadda ta'lim inspeksiyasi tomonidan "yo'l xaritalari" ishlab chiqilayotganligi, darso'tayotgan pedagoglarning ilmiy salohiyati va pedagogik mahorati innovatsion rivojlanish talablariga javob berish darajasi, ta'lim tizimida yagona markazlashgan elektron ma'lumotlar tizimi mavjud joriy etish zaruriyati o'rganib chiqilmoqda. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, nodavlat ta'lim muassasalarida yechimini kutayotgan muammolar ham talaygina ekanligini inobatga olib, ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi malaka oshirish kurslarining faoliyatini qayta ko'rib chiqish, ta'lim tizimini modernizatsiyalash, shuningdek pedagogik kadrlar o'rtasida ilmiy salohiyatni oshirish masalalariga ham jiddiy yondashuv zaruriyati yuzaga kelmoqda. Buning uchun:• ta'lim tizimini modernizatsiyalashning pedagogik-psixologik xususiyatlarini o'rganibchiqish;• kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning xorijiy modellarini amaliyotga tatbiq etish;• o'qituvchilar o'rtasida tajriba almashish, birgalikda ilmiy tadqiqotlar o'tkazish va uzluksiz ta'lim tizimida ham ilmiy salohiyatni oshirish kabi yo'nalishlarda ishlar olib borish lozim;• malaka oshirish va qayta tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish, ya'ni malaka oshirishning kechki, sirtqi va masofaviy shakllarini rivojlantirish;• o'quv reja va dasturlarini mustaqil ekspertizadan o'tkazish mexanizmini joriy etish;

.o'z mutaxassisligi bo'yicha malaka oshirish hamda xalqaro hamkorlik asosida qo'shma malaka oshirish kurslarini tashkil etish;• malaka oshirishning bilvosita shakllarini tan olish va rivojlantirish, qisqa muddatli va mavzuli-tematik kurslarnitashkil qilish, o'qitishning kredit – modul shakliga o'tish, kreditlar yig'ilib borilishi va tan olinishini ta'minlash zarur. Uzluksiz ta'lim tizimida malakali kadrlar ishlab chiqarish, sifatli kadrlarni tayyorlash nafaqat iqtisodiyotimiz rivoji uchun balki O'zbekiston eksportini diversifikatsiya qilish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Eksport salohiyati va xalqaro tajribalarni o'rganish "ta'limda o'sish nuqta"larini aniqlash, xalqaro reytinglardan munosib o'rin olishga erishish, mustaqil ta'lim olishning xorijiy tajribasi asosida qayta ko'rib chiqib nodavlat ta'lim muassasalariga joriy etish muhimdir. Bizning fikrimizcha, nodavlat ta'lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalish va vazifalari quyidagilardan iborat:• iqtidorlibolalar va iste'dodli yoshlarni aniqlash va qo'llab-quvvatlash orqali ta'lim-tarbiyaning yuqori sifatini ta'minlaydigan qulay shartsharoitlar yaratish;• sog'lom raqobat muhitini shakllantirish uchun an'anaviy ta'lim xizmatlari bilan bir qatorda sifatli va ommabop ta'lim olishning muqobil imkoniyatlarini yaratadigan pullik ta'lim xizmatlari

ko'rsatish bozorini jadal rivojlantirish;• ilg'or xalqaro tajribalarni inobatga olib, o'qitishning innovatsion pedagogik shakllari, uslublari hamda zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish asosida ta'lim sohasidagi samaradorlik va natijaviylikni oshirish;• nodavlat ta'lim muassasalari faoliyatini davlat ta'lim standartlari va talabalar asosida amalga oshirish. Ta'lim xizmatlari keng miqyosda ommalashib borayotgan bugungi kunda nodavlat ta'lim muassasalarida zamonaviy ta'lim yo'nalishlari asosida rahbar va pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek ijtimoiy talablar, demokratik tamoyillar, ilg'or xorijiy tajribalar, ish beruvchining nodavlat ta'lim muassasalarining pedagog kadrlari hamda ta'lim menejerlari kasbiy tayyorgarligiga qo'yayotgan malakaviy talablaridan kelib chiqib modernizatsiyalash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Buning uchun albatta, pedagog kadrlar kasbiy kompetentligini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari sifatida tayanch kompetentlik, faoliyatli-texnologik (instrumental) kompetentlik, maxsus kompetentlik va metakompetentlikning rivojlanishiga alohida e'tibor qaratish zarur. Shu bilan birga, ilmiy-pedagogik tadqiqot jarayonida olingan kuzatish va empirik tahlil natijalarini nazariy jihatdan tahlil etish, nodavlat ta'lim muassasalarida boshlang'ich sinf ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarishga zamonaviy yondashuv tamoyillarini ishlab chiqish, boshlang'ich sinf o'quv –tarbiya jarayoni va ta'lim sifatini oshirishda menejment xizmati va ta'lim monitoringini takomillashtirishga e'tibor qaratish, nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishning shakl va metodlarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

REFERENCES

1. Eshmuminovich, T. A. (2023). General characteristics of the organization of continuous pedagogical experimental work. Bphilosophy, 20.
2. Tursoatov, A. E. (2023). Uzluksiz pedagogik amaliyotni tizimlashtirishning pedagogik shartlari. Mugallim, 1(1), 55-59.
3. Tursaotov, A. (2023). General characteristics of the organization of continuous pedagogical experimental work. Science and innovation, 2(B6), 20-26.
4. Турсоатов, А. Э. (2020). Ўқувчи ёшларнинг синфдан ташқарида ўтказиладиган машғулотларнинг самарadorлигини ошириш йўллари. TDPU xabarlari, 1(9), 121-123.
5. Bobomurod Khujomov, A. T. (2019). Professional Competencies As Integral Qualities Of A Specialist's Personality. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 39-43.
6. Nizami, X. B. X. (2023). Didactic Principles of Development of Physical Qualities in School Students. PINDUS Journal of Culture, Literature, and ELT, 3(5), 36-38